

DEVLET ADAMLARI NASIL DÜŞÜNÜR?
ULUSLARARASI POLİTİKANIN PSİKOLOJİSİ

ROBERT JERVIS

ÇEVİREN
MELİH PEKDEMİR

ROBERT JERVIS

Uluslararası ilişkiler ve güvenlik çalışmaları alanında önemli katkılarda bulunmuş Amerikalı siyaset bilimci(1940-2021). Özellikle algı, yanlış algılama ve uluslararası çatışmalar üzerine yaptığı çalışmalarla tanınmaktadır. Columbia Üniversitesi'nde uzun yıllar profesör olarak görev yapmış ve akademik kariyeri boyunca dış politika analizleri, istihbarat çalışmaları ve Soğuk Savaş dönemi stratejileri üzerine kapsamlı araştırmalar yürütmüştür. Karar alma süreçlerinde bilişsel psikolojinin rolü üzerine yaptığı çalışmalarla uluslararası ilişkiler disiplinine önemli teorik katkılar sağlamıştır.

Başlıca eserleri: *Perception and Misperception in International Politics* (1976), *The Meaning of the Nuclear Revolution* (1989), *System Effects: Complexity in Political and Social Life* (1997), *Why Intelligence Fails: Lessons from the Iranian Revolution and the Iraq War* (2010).

MELİH PEKDEMİR

Ordu'nun Fatsa ilçesinin Kumru nahiyesinde doğdu (1953). 12 Eylül darbesinden sonra Ocak 1981'de İstanbul'da tutuklandı. 1989 yılının Temmuz ayında Mamak Askeri Cezaevi'nden tahliye oldu. 1991'de yayınlanan Demokrat dergisinin çıkarılması sürecini başlattı. 2002-2003 arasında Acil Barış ya da Öçalan Devlet mi? kitabı nedeniyle aldığı hapis cezası yüzünden Almanya'da siyasi mülteci olarak yaşadı. 2004'ten bu yana çevirmenlik, editörlük ve BirGün gazetesinde köşe yazarlığı yapıyor.

Başlıca telif ve çeviri eserleri: *Sıradan ve Sahici* (1997); *Meğer* (1999); *Anne Bak Kral Çıplak!* (1999); *Acil Barış ya da Öçalan Devlet mi?* (2000); *Politik Korner* (2007); *William Outhwaite, Modern Toplumsal Düşünce Sözlüğü* (2008); *Kemalistler Ülkesinde Cumhuriyet ve Diktatörlük* (2012); Roland Baer, *Cennetin Eleştirisi; Richard Sennet, Zanaatkâr* (2013); *Devrimcilik Güzel Şey Be Kardeşim* (2014); *Lars T. Lib, Lenin'i Yeniden Keşfetmek* (2018); George Ritzer, *Küresel Dünya* (2020); Marshall Sahlins, *Büyülü Evrenin Yeni Bilimi* (2022); Adam Przeworski, *Demokrasinin Krizleri* (2023); Kenneth L. Feder, *Sahtekârlıklar, Mitler ve Gizemler* (2024).

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR 15

GİRİŞ 19

I. KISIM

SİYASİ PSİKOLOJİ

I

İNANÇLARI ANLAMAK 37

1. *İnançlar ve İnançlarla Bağlantılı Kavramlar* 38

2. *İnançları Araştırmak* 40

3. *İnançları Anlamak* 45

4. *Gerçeklik Değerlendirmesi* 54

5. *İnançların İşlevleri* 57

6. *İnançlar: Güçlü ve Özerk* 68

2

SARHOŞUN ARAYIŞI 75

1. *Zihinsel Yükü Azaltmanın Yolları* 76

2. *Sonuçlar* 89

3. *Net Değerlendirme* 92

4. *Sonuç* 104

II. KISIM
SEZGİSEL YAKLAŞIMLAR VE ÖNYARGILAR

	3	
DİŞ POLİTİKA KARARLARINDA TEMSİLİYET VE TEORİ	109	
ODAKLI ALGILAR		
1. <i>Temsiliyet Biçimleri</i>	111	
2. <i>Temsiliyet ve Temel Oranlar</i>	114	
3. <i>Ortalamaya Doğru Regresyon</i>	117	
4. <i>Önyargıların Açıklanması</i>	119	
5. <i>Dış Politika Kararlarına Yönelik Uygulamalar</i>	123	
6. <i>Laboratuvar ve Doğal Ortam Neden Farklı Sonuçlar</i>	128	
<i>Üretir?</i>		
7. <i>Laboratuvar Bulgularına Benzeyen Dış Politika</i>	137	
<i>Vakaları</i>		
8. <i>Sonuç</i>	139	
	4	
BEKLENTİ TEORİSİ	141	
KAYIPTAN KAÇINMANIN POLİTİK SONUÇLARI		
1. <i>Kayıptan Kaçınmanın Genel Etkileri</i>	146	
2. <i>Müzakereler Üzerinde Etkiler, Caydırıcılık ve Savaşın</i>	149	
<i>Sebepleri</i>		
3. <i>Savaş ve Barış Kararları</i>	151	
4. <i>Kriz İstikrarı</i>	155	
5. <i>Sosyal Verimlilik ve İstikrar Üzerindeki Etkiler</i>	157	
6. <i>Yeniden Normalleştirme ve Ayarlama</i>	161	
7. <i>Metodolojik Zorluklara Dair Sonuç Gözlemleri</i>	166	

III. KISIM

SİYASİ PSİKOLOJİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEORİSİ

5	
SİNYAL VERME VE ALGI	171
İMAJ YANSITMA VE ÇIKARIM YAPMA	
1. Aktörlerin Karşılaştığı Sorunlar	173
2. Bilgilendirici Davranış Türleri	179
3. Sinyaller ve İtibar	188
4. Algısal Önyargılar	191
5. Metodoloji Üzerine Bir Not	195
6. Sonuç	197
6	
POLİTİK PSİKOLOJİ ARAŞTIRMASI VE TEORİ	198
KÖPRÜLER VE ENGELLER	
1. Tasvir ve Reçete	200
2. Optimal Karar Verme Süreçleri	210
3. Düşünme Tarzları	217
4. Maddi İşbirliği Alanları	227
5. Sonuç	230
7	
İSTİHBARAT VE POLİTİKA YAPICILAR NEDEN ÇATIŞIRLAR	232
1. İstihbarat ve Politika Yapıcılar	232
2. Karar Vericilerin İhtiyaçları ve İstihbaratın Onlarla Çatışması	235
3. Çatışan Baskılar	237
4. Geri Çekilme Pozisyonlarına Direnç ve Başarısızlık İşaretleri	241
5. Güven ve Sebat	245

6. Çok Erken veya Çok Geç	249
7. Bilişsel Yetkinliklerin Önemi	252
8. Siyasallaşma	256

8

KİMLİK VE SOĞUK SAVAŞ	263
1. Sovyet ve Amerikan Kimlikleri	264
2. Sovyet ve Amerikan Kimliklerindeki Simetrik ve Asimetrikler	267
3. Teorik Bağlam	270
4. Kimlikler Nasıl İşlerlik Kazanır	271
5. Gerginlikler, Yumuşamalar [Detantlar] ve Kimlikler: Sürdürülebilir İddiaların Sınırları	274
6. Kimlik ve Soğuk Savaş'a İlişkin Standart Görüş	276
7. Üçüncü Dünya'daki Çatışma	278
8. Kruşçev, Buzların Çözülmesi ve Üçüncü Dünya	282
9. Yumuşama [Detant], Kimlik ve Soğuk Savaş'ın Sonu	283
10. Yumuşamanın İniş Geçmesi	286
11. Sonuç	289

IV. KISIM

PSİKOLOJİ VE ULUSAL GÜVENLİK

9

CAYDIRICILIK VE ALGI	295
1. Yanlış Algı ve Caydırıcılık Başarısızlığı	297
2. Kendi Kendini Caydırma	311
3. Rasyonalitenin Sınırları	316
4. Savunmacı Kaçınma	328
5. Sonuç	330

PSİKOLOJİ VE KRİZ İSTİKRARI	333
1. Psikoloji ve Kriz İstikrarı	337
2. Kaçınılmaz Olarak Savaş: Psikolojik Faktörler	342
3. İlk Saldırı Avantajındaki Psikolojik Faktörler	351
4. Sonuç	355

DOMİNO İNANÇLAR	360
1. Tehlikede Olan Nedir?	365
2. Tehditler, Vaatler ve İnanırcılık	370
3. Çıkar Türleri	374
4. Etki mi Çaba mı?	393
5. Sonuç	397

ALGI, YANLIŞ ALGI VE SOĞUK SAVAŞ'IN SONU	400
1. Farklı Dünyalarda Yaşamak	411
2. Aynı Dünyaya Gelmek	426

DİZİN	429
-------	-----

GİRİŞ¹

*Perception and Misperception in International Politics*² adlı kitabımı yazma yolculuğum nasıl ki doğrudan bir süreç olmadıysa, bu makaleleri yazma sürecim de plansız bir şekilde gelişti. Neredeyse her seferinde, tetikleyici etken bir dergiye veya derleme bir kitaba katkıda bulunma davetiydi ve bunlar üzerinde çalıştığım daha büyük projeler açısından dikkat dağıtıcı şeyler olsa da dosyalarda ve kafamda biriktirdiğim fikirleri ve araştırmaları bir araya getirmemi sağlamaktaydı. *Perception and Misperception* kitabımı yazdıktan sonra siyasi psikolojiye odaklanmaya devam etmek mantıklı olabirdi, fakat Soğuk Savaş, nükleer silahların dünya siyasetindeki rolü, uygun Amerikan nükleer stratejisi hakkındaki tartışmalar ve sistemlere işlerlik kazandıran mekanizmalar gibi diğer konulara yöneldim. Gelgelelim siyasi psikoloji üzerindeki etkisini sürdürdü ve tüm literatürü takip edemesem de bu yaklaşımın bireyler olarak nasıl düşündüğümüzü ve davrandığımızı, toplulukların nasıl geliştiğini ve devletlerin birbirlerine nasıl tepki verdiğini anlamak isteyen herkese sunabileceği çok şey olduğuna inanmaya devam ettim. Bu konuda her zaman sadeliğe [*parsimony*]³ hem ilgi duydum hem

¹ Çeviriyle ilgili bir not: İngilizcede “statesmen” ve “stateswomen” diye iki terim var; “stateswomen” sözlüğe sonradan eklendi ama Jervis ilkinin kullanmakta sakınca görmüyordu, vefatından önceki yazılarında da genel terim olarak “statesmen”i kullanıyordu. O nedenle, yazarın tercihine uygun olarak, çeviride “statesmen” kelimesini devlet adam(lar)ı diye çevirdik. (Çev.)

² Jervis, *Perception and Misperception in International Politics* (Princeton: Princeton University Press, 1976; 2. basım, 2017).

³ Bir sorunu çözmek için minimum kaynağı veya en basit açıklamayı kullanma ilkesi (Çev.)

de ondan uzaklaştım. Thomas Schelling, Glenn Snyder ve Kenneth Waltz gibi akademisyenlerle yakın kişisel temasım olmasa bile, nispeten az sayıda değişken içeren açıklamalar aramaktaydım. Onları sadece estetik olarak tatmin edici bulmakla yetinmedim, zaten kötü hafızam yüzünden onlarsız da pek iş göremezdim. Fakat kısmen tarihe olan hayranlığım ve siyasi gelişmeler karşısında şaşkınlığa düşecek eğilimim nedeniyle, insan davranışında ve uluslararası davranışta zengin ve karmaşık bir çeşitlilik de görmekteydim.

Perception and Misperception'ın yeni baskısının önsözünde, son kırk yıl içinde alanda gördüğüm başlıca gelişmeleri özetledim. Bunların birçoğu buradaki makalelerde sunulmaktadır ama onları sunmadan önce alanla ilgili birkaç noktayı da belirtmek istiyorum.⁴ İyi ya da kötü, politik psikoloji bir “o”dan ziyade, bir “onlar” şeklindedir. Farklı varsayımlardan hareket eden, farklı metodolojiler kullanan ve farklı sorular soran birçok farklı tür vardır. Bazıları ortak noktalar ararken, diğerleri bireyler veya kategoriler arasındaki farklılıklara odaklanır. Sıklıkla patolojilere vurgu yapılır, ama alanın bazı kısımları da güçlü yönleri araştırır. Son on yılda, yeni araçlar beynin nasıl çalıştığını çok daha iyi anlamayı mümkün kıldı ve bu nedenle sinirbilim, önemli ama tartışmalı içgörüler sunmaya başladı. Diğer çalışmalar, biliş üzerine yapılan eski araştırma geleneğine dayanır ve bireylerin dünyayı nasıl algıladığını ve sorunları çözmeye çalıştığını incelerken, bazıları için daha iyi bir yaklaşım sosyal psikolojinin devamıdır; çünkü bireylerin içinde buldukları sosyal ortamı ve etkileşimleriyle ürettikleri ortamı incelemeyen ne olup bittiğine dair tam bir anlayış elde edemeyeceğimize inanmaktadırlar.⁵

⁴ Uluslararası politikaya uygulandığı şekliyle siyasi psikolojinin iyi incelemeleri için bkz., Rose McDermot, *Political Psychology in International Relations* (Ann Arbor: University of Michigan Press, 2004), and David Houghton, *Political Psychology: Situations, Individuals, and Cases* (New York: Routledge, 2009).

⁵ Araştırmalar için bkz., Kristen Monroe, ed., *Political Psychology* (Mahwah, N.J.: Lawrence Erlbaum, 2002) ile Leonie Huddy, David Sears ve Jack Levy,

Alanındaki ana dergi olan *Political Psychology*'ye bakıldığında, meslektaşlarının çoğunun odaklandığı konunun tutumlar ve oy davranışı olduğu görülmektedir. Tabii ki, bu konular ile uluslararası politika ve liderlerin kararları ve algılarıyla ilgili kaygılarım arasında bazı örtüşmeler var, ama hem bu konuda yer alan bireyler oldukça farklıdır hem de politikalar ve siyasi tercihler, incelediğim insanlar açısından halkın geneline kıyasla çok daha önem taşımaktadır. Yine de hepsi aşırı bilgi ve çoklu baskılarla karşı karşıya olan insanlardır. Bu yüzden birçok farklılığa rağmen, siyasi psikolojinin çoğu biçiminin beş ayırt edici özelliği paylaştığını düşünüyorum.

İlki, insan davranışını anlamak için insanların nasıl düşündüklerini, çevrelerini nasıl yorumladıklarını ve kararlara nasıl ulaştıklarını incelememiz gerektiğine dair inançtır. Bu bakımdan basit uyaran-tepki modelleri nadiren işe yararmaktadır. İnsanların tepki verebileceği çok çeşitli uyaranlar vardır ve bunlar genellikle oldukça muğlâktır. Uluslararası politikaya gelince, devletin dış çevresinin önemini vurgulayan teoriler de bazı amaçlar için son derece yararlı olsa da birçok temel soruyu cevapsız bırakıyor. Ortak davranış örüntüleri tespit ettiğimizde bile, bunlar muhtemelen sadece aktörlerin dünyayı nasıl gördüğünü anladığımızda tam olarak anlaşılabilir olmaktadır. Aşağıda değinilen⁶ 1940'ta Fransa'nın işgal edilmesinden sonra İngiltere'nin savaşmaya devam etme kararı gibi dünyayı şekillendirenler de dâhil olmak üzere birçok önemli dış politika kararı derinlemesine tartışma konusu olmaktadır ve dolayısıyla sadece dış durumu bilmek, farklı bireylerin neden farklı sonuçlara vardığını, hatta kimin üstün geldiğini bile anlamamıza yetmemektedir. Karar vericilerin hedeflerini, inançlarını ve algılarını incelemek için devletin “kara kutusunun” içine bakmamız gerekir.

editörler., *The Oxford Handbook of Political Psychology* 2. basım. (New York: Oxford University Press, 2013).

⁶ Bkz., “İstihbarat ve Politika Yapıcılar Neden Çatışırlar,” bölüm 7.

Bunu ilişkilendirerek ifade etmenin bir yolu, standart akıl yürütme anlayışlarının yanlış değil de insanların ulaşmaya çalıştıkları hedefleri veya bu hedeflere ulaşmak için kullandıkları yöntemleri kavramakta yetersiz olduğunu belirtmektir. Ne var ki böyle bir şey, siyasi psikoloji ve rasyonel seçim teorisinin perspektiflerinin tamamen zıt olduğu anlamına gelmez. Uluslararası politikanın incelenmesi için en uygun rasyonel seçim biçimi, aktörlerin başkalarının davranışlarına ilişkin öngörülleri ve başkalarının kendi davranışlarına ilişkin öngörülleri etrafında şekillenen oyun teorisidir. Fakat oyun teorisi bu iskeleti ete kemiğe büründüremez, çünkü bu beklentilerin nasıl oluştuğunu ve ne olacağını açıklayamaz.⁷ İşte burada esas olan siyasi psikolojidir.

Alanın büyük bir kısmı rasyonaliteden sapmaları incelemektedir. Ama birçok durumda böyle bir şey yararlı olmayabilir, çünkü kısmen rasyonalite kavramının kendisi belirsiz veya tartışmalı olabilmektedir. Nitekim rasyonaliteye veya onun eksikliğine odaklanmak bizi iki tuzağa düşürebilir. Birincisi, bu yaklaşım, karar vericilere olumlu not verme ya da olumsuz not verme eğiliminde olmamıza neden olabilir ki bu da anlayışı karartabilir. İkincisi, kararların rasyonalitesini sonuçların niteliğinden çok kolay çıkarabilmiş de oluruz. Daha fazla bireysel rasyonalitenin ve daha iyi karar alma süreçlerinin daha iyi politikalara yol açtığını düşünmek istesek de durumun böyle olduğunu varsaymamalıyız ve genelleme doğru olsa bile, çok sayıda istisna olacağından emin olabilmeliyiz.

Siyaset psikolojisinin ikinci bir bileşeni, sadece ortak örüntüleri değil, sadece bazı gruplara uygulanan ve onları diğerlerinden ayıran genellemeleri ve bireysel yapısal özellikleri de araştırmaktır. Sonraki bölümlerdeki tartışmaların çoğu, alanın büyük bir kısmında olduğu üzere, evrensel olmasa bile en

⁷ Bu sınırlama şurada belirtilmektedir: David Kreps, *Game Theory and Economic Modelling* (New York: Cambridge University Press, 1990), s. 101.

azından yaygın olan örüntüleri araştırmaktadır. Ama burada böyle bir arayış ile bireysel ve grup farklılıklarının önemli olduğu gerçeği arasında bir gerilim vardır. Bu yüzden Batı deneyiminden veya deneysel konulardan yola çıkıp aşırı genelleme yapmamaya dikkat etmeliyiz.⁸ Aynı kültür içinde bile, insanlar bilgiyi işleme, çıkarımlarda bulunma ve kararlara ulaşma biçimleri bakımından farklılık gösterirler. Dahası, uluslararası politika etkileşimli olduğundan, siyasi liderlerin insanları akademisyenlere kıyasla daha az homojenleştirmeye meyilli oldukları ve uğraştıkları kişilerin hedeflerini ve algılarını anlamaya çalışmaya ciddi bir dikkat gösterdikleri gerçeğiyle de yüzleşmeliyiz.

Üçüncüsü, siyasi psikoloji insanların davranışları ile öz imajları ve kimlikleri arasındaki bağlantı noktasını araştırır.⁹ Anlaşılması gereken çok şey olsa da bireylerin ve grupların başkalarını görme biçimlerinin ve kendilerini görme biçimlerinin karşılıklı olarak ilişkili olduğu aşikârdır. Bu nedenle insanlar bazen kendileri hakkında iyi düşünmek için başkalarının kötü olduğunu düşünürler veya kendi devletlerinin barışçıl olduğunu ve dolayısıyla başka bir devletin düşmanlığının yalnızca onun kötü niyetli doğasıyla açıklanabileceğini düşündükleri için onu da saldırgan olarak görürler. Bireyler ve topluluklar genellikle kendilerini hayran oldukları kişilere benzer şekilde ve çatışma yaşadıkları kişilerden farklı –ve

⁸ Joseph Henrich, Stephen Heine ve Ara Norenzayan, “The Weirdest People in the World/ Dünyanın En Garip İnsanları,” *Behavioral and Brain Sciences* 33 (2010): 61-135. Burada “garip” terimi, Batılı, Eğitilmiş, Endüstriyel, Zengin ve Demokratik toplumları temsil eder ve bu toplumların diğerlerinden oldukça farklı olduğu argümanını içerir. Daha ayrıntılı ayrımlar (örneğin, pirinç tarımına dayalı kültürler ile buğday tarımı yapan kültürler arasında) elbette mümkündür: T. Talhelm ve diğerleri, “Large-Scale Psychological Differences Within China Explained by Rice versus Wheat Agriculture,” *Science* 344 (9 Mayıs 2014): 603-8.

⁹ Yapılandırmacılık kimliklerin önemini yeniden keşfetti ve kolektif doğalarını vurguladı. İyi bir ampirik inceleme için bkz. Ted Hopf, *Social Construction of International Politics: Identities and Foreign Policies*, Moscow 1955 ve 1999 (Ithaca: Cornell University Press, 2002) ve *Reconstructing the Cold War: the Early Years, 1945-1958* (New York: Oxford University Press, 2012).